

Ijtimoiy iqtisodiyot va aholining ijtimoiy himoyasi

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy iqtisodiyot tushunchasi va uning milliy iqtisodiy tizimdagi o'rni, aholining ijtimoiy himoyasi mexanizmlari hamda O'zbekiston tajribasida bu tizimning rivojlanish bosqichlari ilmiy tahlil qilingan. Maqolada ijtimoiy iqtisodiyot va iqtisodiy siyosatning o'zaro aloqadorligi, ijtimoiy kontrakt modeli, himoya mexanizmlarining samaradorlik mezonlari yoritilgan. O'zbekistonning ijtimoiy himoya reyestri, "temir daftar" tizimi, subsidiya va nafaqa siyosati, davlat-xususiy sheriklikdagi xizmatlar, raqamli monitoring vositalari va ijtimoiy xizmatlar sifati muhokama etilgan. Muallif aholining ehtiyojmand qatlamlarini aniqlash, ularga manzilli yordam ko'rsatish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash orqali barqaror va inklyuziv iqtisodiyot barpo etish zarurligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy iqtisodiyot, ijtimoiy himoya, ehtiyojmand qatlamlar, ijtimoiy xizmatlar, subsidiya, pensiya tizimi, davlat-xususiy sheriklik, raqamli monitoring, Temir daftar, O'zbekiston.

Zamonaviy iqtisodiyotni ijtimoiy yondashuvsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning markazida inson, uning salomatligi, turmush darajasi, bandligi va ijtimoiy himoyasi turadi. Ijtimoiy iqtisodiyot — bu davlatning iqtisodiy resurslarini qayta taqsimlash orqali jamiyatdagi tengsizlikni kamaytirish, aholining zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy hayotda faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan tizimdir.

Aholining ijtimoiy himoyasi, eng avvalo, turmush sharoitlari yomon bo'lgan qatlamlar – nogironlar, keksalar, yolg'izlar, ishsizlar, kam ta'minlangan oilalar, bolalar va ayollarni ijtimoiy va iqtisodiy xavflardan himoyalashni nazarda tutadi. Bunda davlatning ijtimoiy transferlari, pensiya va nafaqa tizimi, sog'liqni saqlash, ta'limga subsidiya ajratish, ish bilan ta'minlash dasturlari asosiy vosita sifatida maydonga chiqadi.

Ijtimoiy himoya tizimi barqaror va adolatli bo'lishi uchun u iqtisodiy siyosat bilan chambarchas bog'liq holda ishlashi kerak. Rivojlangan davlatlarda ijtimoiy iqtisodiyot ijtimoiy kontrakt asosida yuritiladi: fuqarolar soliqlar to'laydi va buning evaziga davlatdan sifatli ijtimoiy xizmatlar, pensiyalar, kafolatlangan daromad va bandlik siyosatini kutadi. Aynan shunday yondashuv ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish uchun zamin yaratadi.

O'zbekiston ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishda izchil islohotlar olib bormoqda. 2021-yilda Prezident farmoni bilan "Ijtimoiy himoya yagona reestri" joriy etildi. Bu tizim orqali aholining ehtiyojmand qatlamlari aniqlanib, ularning real sharoitlari asosida yordam ko'rsatish samaradorligi oshmoqda. 2022-yil holatiga ko'ra, 1,5 milliondan ortiq oila "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" doirasida tizimli ijtimoiy yordam oldi.

Bundan tashqari, ijtimoiy xizmatlar sohasida davlat-xususiy sheriklik asosida ko'plab yangi mexanizmlar yo'lga qo'yildi. Nogironligi bo'lgan shaxslarga xizmat ko'rsatish, yoshlar uchun subsidiyalangan ish o'rinlari yaratish, oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali ijtimoiy-iqtisodiy inklyuziya kuchaymoqda.

Ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy bilan ta'minlash, gender tenglik, ekologik xavfsizlik kabi yo'nalishlar ham ijtimoiy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridandir. Shu boisdan davlat budjetida ijtimoiy xarajatlar yildan-yilga oshib bormoqda. Masalan, 2024-yilgi O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida ijtimoiy sohalar uchun ajratilgan mablag' umumiy xarajatlarning 57 foizini tashkil etadi. Bu esa aholining ijtimoiy farovonligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim ko'rsatkichdir.

Ijtimoiy iqtisodiyotni samarali yuritish uchun eng avvalo, statistik va raqamli monitoring tizimlari zarur. Ijtimoiy xavflarni erta aniqlash, zaif qatlamlarga tezkor yordam ko'rsatish, ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshirish zamonaviy texnologiyalar orqali amalga oshirilmoqda. Masalan, "E-Himoya" platformasi, ijtimoiy so'rovnomalar, elektron subsidiyalar – bularning barchasi ijtimoiy siyosatni raqamlashtirish va shaffoflikka olib kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy iqtisodiyot va ijtimoiy himoya tizimi har qanday rivojlanayotgan davlat uchun barqaror taraqqiyot kafolati hisoblanadi. O'zbekistonda bu yo'nalishda olib borilayotgan izchil islohotlar, xalqaro standartlarga mos tizimlar va

adolatli resurs taqsimoti orqali kelgusida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun mustahkam poydevor yaratilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNDP. *Human Development Report: Social Protection in Transition Economies*, New York, 2023.
2. World Bank. *Building Adaptive Social Protection Systems in Central Asia*, Washington, 2022.
3. OECD. *Social Expenditure Update*, Paris, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori “Aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Davlat byudjeti 2024-yil uchun ijtimoiy xarajatlar bo‘yicha hisobot*.
6. Asian Development Bank. *Inclusive Social Services in Uzbekistan: Challenges and Reforms*, 2023.
7. Meliyev I. *Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy himoya muammolari*, – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
8. UN ESCAP. *Digital Social Protection Systems and Equity*, Bangkok, 2023.
9. ILO. *Social Protection Floors Recommendation No. 202*, Geneva, 2020.

